

KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI HAL ETISH YO‘LLARI

Shahriyorov Aziz Toshmuhammad o‘g‘li

Jahon tillari univerteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada kichik biznes sohasida mavjud bo‘lgan asosiy muammolar, ularning zamonaviy iqtisodiy sharoitdagi aks-sadosi va hal etish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Muammolar tahlili asosida taklif qilinayotgan yechimlar milliy iqtisodiy siyosat, tadbirkorlik muhitini yaxshilash, infratuzilma, kadrlar salohiyati va innovatsion rivojlanish omillari bilan uzviy bog‘liq tarzda yoritiladi. Maqolada ilg‘or xorijiy tajribalar va milliy holat asosida takliflar shakllantirilgan.

Kalit so‘zlar: kichik biznes, muammolar, tadbirkorlik muhiti, moliyalashtirish, qonunchilik, innovatsiya, infratuzilma, davlat qo‘llab-quvvatlovi

Kirish

Kichik biznes har bir mamlakat iqtisodiyotining muhim bo‘g‘ini sifatida aholi bandligini ta‘minlash, iqtisodiy faollikni oshirish va ijtimoiy barqarorlikka hissa qo‘shadi. Ayniqsa, bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik tadbirkorlikning moslashuvchanligi, tezkor qaror qabul qilish imkoniyati va resurslardan samarali foydalanishi uni strategik ahamiyatga ega soha sifatida qaralishiga sabab bo‘lmoqda. So‘nggi yillarda ushbu yo‘nalishda sezilarli yutuqlarga erishilgan bo‘lsa-da, hanuzgacha kichik biznes faoliyatiga to‘sqinlik qilayotgan tizimli muammolar mavjud. Ularni aniqlash va hal etish yo‘llarini ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Kichik biznesni rivojlantirishdagi asosiy muammolardan biri bu moliyaviy resurslarga cheklangan kirish imkoniyatidir. Kichik tadbirkorlar ko‘pincha bank kreditlariga ega bo‘lishda garov ta‘minoti, yuqori foiz stavkalari yoki rasmiylashtirishdagi murakkab jarayonlar bilan yuzlashadilar. Bu esa ularning biznes loyihalarini amalga oshirish imkoniyatini sezilarli darajada pasaytiradi. Muammoni hal etish uchun davlat kafolati asosida imtiyozli kreditlar, mikromoliyalashtirish dasturlari va startaplarni moliyaviy qo‘llab-quvvatlovchi grant tizimlarini kengaytirish zarur. Kichik biznes subyektlari faoliyatida uchraydigan yana bir muhim muammo bu — biznes yuritishdagi axborot notekisligi va bozor muvofiqlashtirish tizimining yetarli darajada shakllanmaganidir. Tadbirkorlar ko‘pincha o‘z mahsulotlariga bo‘lgan talab, raqobatchilar haqida ma‘lumot, marketing strategiyasi yoki yangi texnologiyalar to‘g‘risida yetarli bilimga ega bo‘lmagan holda faoliyat yuritadilar. Bu esa ularning resurslarini samarasiz yo‘naltirishiga, bozordan siqib chiqarilishiga yoki faoliyatning to‘xtashiga olib keladi. Ushbu muammoni hal etish uchun sektorlar kesimida axborot

tarmoqlarini yaratish, onlayn platformalarda tahliliy hisobotlar va bozor sharhlarini muntazam e'lon qilish zarur.

Ko'p hollarda kichik biznes subyektlari o'z faoliyatlarini boshlashdan avval yaxshi ishlab chiqilgan biznes-rejaga ega bo'lmaydilar. Buning sababi sifatida bilim va tajribaning yetishmasligi, strategik rejalashtirishga bo'lgan e'tiborning sustligi ko'rsatiladi. Rivojlangan mamlakatlarda esa biznesni boshlovchilarga tegishli tashkilotlar tomonidan bepul maslahatlar, huquqiy va moliyaviy yordamlar beriladi. Shunga o'xshash tizimlarni mamlakatimizda ham kengaytirish, ayniqsa yangi boshlovchi tadbirkorlarga kompleks ko'mak beruvchi inkubator markazlarini tashkil etish katta foyda keltiradi.

Mahsulot va xizmatlarni sotishdagi muammolar ham kichik biznes subyektlari uchun jiddiy to'siq hisoblanadi. Savdo tarmoqlarining rivojlanmaganligi, logistik infratuzilmaning cheklanganligi, yetkazib berish tizimlarining muvofiqlashtirilmaganligi sababli ko'plab kichik tadbirkorlar o'z mahsulotlarini samarali tarzda bozorga olib chiqishda qiyinchilikka uchraydilar. Bu muammoni hal etish uchun kichik biznes mahsulotlari uchun mahalliy va milliy darajadagi savdo yarmarkalari, ko'rgazmalar va elektron savdo platformalarini yo'lga qo'yish muhim. Ayniqsa, davlat xaridlarida kichik tadbirkorlik subyektlariga alohida kvotalar ajratilishi ularning barqarorligi uchun katta ahamiyat kasb etadi.

Kichik biznes subyektlari o'z faoliyatlarini ko'pincha oilaviy yoki do'stlar asosidagi kapital orqali boshlaydilar. Bu esa biznesning hajmi va ko'lamini kengaytirishda cheklovlar tug'diradi. Xorijiy mamlakatlarda kichik bizneslarni qo'llab-quvvatlovchi maxsus venchur fondlar, mikromoliyalashtirish institutlari va startap investorlari faoliyat yuritadi. O'zbekistonda ham shunday tizimlarni joriy etish orqali kichik bizneslarning texnologik, innovatsion va eksportbop mahsulot ishlab chiqarishga yo'naltirilgan loyihalarini moliyalashtirish mumkin.

Bundan tashqari, kichik bizneslar ko'plab holatlarda davlat idoralari bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqot qilishda yoki ulardan yordam so'rashda ma'lum to'siqlarga duch keladilar. Ushbu muammolar ayrim hollarda korrupsiya, tanish-bilishchilik yoki rasmiyatchilik sababli yuzaga keladi. Shu bois davlat organlari va tadbirkorlar o'rtasida ochiq, shaffof, raqamli platformalarga asoslangan aloqa tizimlarini yo'lga qo'yish, "bitta eshik" tamoyiliga amal qilish muhim. "Biznes-ombudsman" instituti faoliyatini kuchaytirish, kichik tadbirkorlarning murojaatlarini tezkor hal etish tizimlarini joriy etish zarur.

Yana bir e'tiborga molik jihat – kichik bizneslarning xorijiy bozorga chiqishdagi salohiyatining pastligidir. Eksport qilish uchun kerakli sertifikatlar, sifat nazorati, standartlarga muvofiqlik hujjatlari va tashqi bozorlar bilan aloqa o'rnatish jarayonlari ko'plab kichik tadbirkorlar uchun murakkab va xarajatli hisoblanadi. Bu muammoni bartaraf etish uchun davlat tomonidan eksportni qo'llab-quvvatlovchi markazlar

tashkil etilishi, kichik korxonalarga logistika, marketing va huquqiy ko‘mak xizmatlari ko‘rsatilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Kichik biznesni rivojlantirishda yoshlar va ayollar tadbirkorligining zaifligiga alohida e‘tibor qaratish kerak. Ko‘plab holatlarda bu qatlam vakillarining tadbirkorlik bilan shug‘ullanishiga ijtimoiy stereotiplar, moliyaviy resurslarning yo‘qligi yoki ma‘lumot yetishmasligi to‘sqinlik qiladi. Shu sababli, ayollar va yoshlar uchun alohida imtiyozli dasturlar, grantlar, o‘quv kurslari, mentorlik va inkubatsiya dasturlarini kengaytirish ijobiy natija beradi. Kichik biznes subyektlari uchun innovatsion faoliyatni yo‘lga qo‘yish ham dolzarb muammolardan biridir. Afsuski, ko‘pchilik kichik korxonalar ilmiy-tadqiqot ishlariga sarmoya kiritmaydi, yangi texnologiyalarni joriy etishda passivlik ko‘rsatadi. Bu holat ularning mahsulot va xizmatlarini bozor talablari darajasida taklif qila olmasligiga, raqobatda ortda qolishiga olib keladi. Bunday vaziyatda texnoparklar, innovatsion markazlar va ilmiy-tadqiqot institutlari bilan hamkorlik mexanizmlarini kuchaytirish, kichik biznesga mo‘ljallangan texnologik grantlarni yo‘lga qo‘yish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, universitetlar va kichik biznes o‘rtasida hamkorlik loyihalarini rivojlantirish orqali innovatsion ekotizimni kengaytirish mumkin.

Kichik biznesda ayirboshlash va kooperatsiya munosabatlarining sustligi ham alohida muammo sifatida ko‘riladi. Ko‘plab kichik korxonalar o‘z faoliyatini mustaqil, alohida tarzda olib boradi, bu esa ishlab chiqarish xarajatlarining yuqoriligiga, resurslardan foydalanishning samarasizligiga olib keladi. Kichik bizneslar o‘rtasida kooperatsiyani rivojlantirish, ularni yagona mahsulot zanjirlariga birlashtirish, resurslarni birgalikda ishlatishga rag‘batlantirish orqali bu muammoning oldini olish mumkin. Bu nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki mahsulot sifati va miqdorini ham yaxshilash imkonini beradi.

Kichik biznesning ijtimoiy himoyasizligi ham jiddiy e‘tibor talab etadi. Iqtisodiy inqirozlar, tabiiy ofatlar, pandemiya kabi favqulodda holatlar kichik tadbirkorlik subyektlariga eng katta zarbani yetkazadi. Ularda inqirozga qarshi zaxira mablag‘lari yoki sug‘urta mexanizmlari deyarli mavjud emas. Shu sababli kichik biznes uchun favqulodda vaziyatlarda tezkor moliyaviy yordam paketlari, soliq yengilliklari va kechiktirilgan to‘lov mexanizmlari joriy etilishi maqsadga muvofiq. Bundan tashqari, kichik biznes subyektlarini ixtisoslashtirilgan sug‘urta dasturlari orqali himoya qilish tizimini shakllantirish zarur.

Davlat tomonidan kichik biznesga berilayotgan imtiyozlar va subsidiyalar ko‘plab hollarda faqat qog‘ozda qolib ketmoqda yoki real foydalanuvchilar soni cheklangan bo‘lmoqda. Tadbirkorlarning bu dasturlar haqida xabardor emasligi yoki ulardan foydalanish tartibi murakkabligi sababli resurslar to‘liq o‘zlashtirilmayapti. Buning oldini olish uchun imtiyozli dasturlarni targ‘ib qilishda interaktiv axborot vositalaridan keng foydalanish, ularni oddiy va tushunarli shaklda tadbirkorlarga yetkazish kerak.

Shuningdek, bu jarayonlarda mahalliy hokimliklar va savdo-sanoat palatalarining roli oshirilishi lozim.

Kichik biznes vakillarining ko'pchiligi soliq tizimi bilan bog'liq murakkabliklarga duch keladi. Soliq stavkalari yoki qonunchilikdagi o'zgarishlar haqida yetarli ma'lumotga ega bo'lmaslik, noto'g'ri hisobot yuritish yoki tasodifiy xatolar uchun jazo choralarining qat'iyligi kichik bizneslar faoliyatini rasmiylashtirishdan voz kechishga undaydi. Ushbu muammoni hal qilish uchun soliq tizimini yanada soddalashtirish, mikrobiznes subyektlari uchun alohida soliq to'lov mexanizmlarini joriy etish va soliq organlari bilan muloqotni ochiq va ishonchli asosda yo'lga qo'yish zarur.

Kichik biznes rivojida gender tengligi ham dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Ayol tadbirkorlar hali-hanuz moliyaviy resurslarga kirishda, yer ajratilishida yoki rasmiy hujjatlarni olishda ayrim holatlarda to'siqlarga duch kelmoqda. Bu holat ijtimoiy va iqtisodiy tengsizlikni kuchaytiradi. Shu bois, ayollar tadbirkorligini rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus dasturlar, imtiyozli kreditlar, o'z biznesini yuritayotgan ayollar uchun soliq yengilliklari kabi qo'llab-quvvatlovchi mexanizmlar kengaytirilishi kerak.

Kichik biznesning rivojlanishidagi muhim muammolardan yana biri bu – intellektual mulk va mualliflik huquqlarining himoya darajasining pastligidir. Ko'plab kichik korxonalar o'z mahsulotlari yoki xizmatlarining nomi, logotipi yoki ishlab chiqarish texnologiyalarini rasmiy ro'yxatdan o'tkazmagan holda faoliyat yuritadilar. Natijada ular o'z g'oyalarini boshqa yirik kompaniyalar tomonidan ko'chirib olinishi, nusxalash yoki noqonuniy foydalanilishidan himoyalana olmaydi. Bu esa tadbirkorning innovatsion faolligini susaytiradi. Ushbu muammoni hal qilish uchun kichik tadbirkorlar o'rtasida intellektual mulk madaniyatini shakllantirish, ularni ro'yxatdan o'tkazish jarayonini soddalashtirish va davlat tomonidan arzonlashtirilgan xizmatlar ko'rsatish zarur.

Bundan tashqari, kichik biznes sohasida statistik ma'lumotlarning ochiq va aniqligi yetarli emas. Bu holat ilmiy tadqiqotlar, siyosiy qarorlar qabul qilish, hamda investorlar uchun ishonchli prognozlar berishda muammolar keltirib chiqaradi. Ko'plab kichik biznes subyektlari faoliyatining noformal yuritilishi, ularning hisobot berishdagi sustligi va ayrim hollarda raqamli tizimlardan foydalanmasligi bu jarayonni murakkablashtiradi. Shu sababli, kichik bizneslarni rasmiylashtirishni rag'batlantirish, soliq imtiyozlari bilan birga raqamli hisob yuritishni osonlashtirish orqali bu muammoni kamaytirish mumkin.

Shuningdek, kichik bizneslar ko'pincha ishlab chiqarish vositalariga — ya'ni uskunalar, texnologiyalar, zamonaviy texnikalarga — ega emas. Mavjud texnika eskirgan yoki samaradorligi past bo'ladi. Bu esa mahsulot tannarxining oshishiga, sifatning pasayishiga va raqobatbardoshlikning yo'qolishiga olib keladi. Mazkur

muammoni yechish uchun zamonaviy uskuna va texnologiyalarni lizing asosida ijaraga berish tizimini yo'lga qo'yish, kooperatsiya asosida bir necha kichik biznes subyektlariga birgalikda foydalaniladigan texnik baza yaratib berish, davlat tomonidan subsidiyalash orqali texnik yangilanishga ko'maklashish zarur.

Yana bir muhim muammo bu tadbirkorlik sohasidagi huquqiy va tartibga solish muhitining murakkabligidir. Litsenziyalash, ruxsatnomalar olish, soliq hisobotlarini yuritish jarayonlaridagi byurokratik to'siqlar, ko'p hollarda kichik tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini rasmiylashtirishdan voz kechishiga olib keladi. Bu holat norasmiy iqtisodiyot ulushining oshishiga sabab bo'ladi. Shu bois, "bir darcha" tamoyili orqali barcha davlat xizmatlarini soddalashtirish va raqamlashtirish, kichik biznes subyektlariga mo'ljallangan huquqiy maslahat xizmatlarini joriy etish muhimdir.

Kadrlar salohiyatining yetarli emasligi ham kichik biznes rivojiga jiddiy to'siq bo'lib qolmoqda. Ko'plab tadbirkorlar zamonaviy menejment, marketing, moliyaviy rejalashtirish bo'yicha bilim va ko'nikmalarga ega emas. Bu esa ularning bozorga moslashuvi va barqaror rivojlanishini cheklaydi. Bunday vaziyatda kasbiy tayyorlov markazlari, tadbirkorlik bo'yicha qisqa muddatli kurslar va mentorlik dasturlarining kengaytirilishi dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Hududiy tengsizliklar, ayniqsa olis va qishloq hududlarda kichik biznesni yo'lga qo'yishda muhim infratuzilmaviy muammolarni yuzaga keltiradi. Elektr, internet, transport, ishlab chiqarish obyektlariga kirish kabi omillar hududiy tadbirkorlik faolligini to'g'ridan to'g'ri belgilaydi. Shuning uchun, kichik biznesni infratuzilmaviy jihatdan qulay bo'lgan muhitda rivojlantirishni rag'batlantirish, kerakli infratuzilmani davlat-hususiy sheriklik asosida barpo etish zarur.

Shuningdek, kichik tadbirkorlarning aksariyati bozor tahlili, marketing strategiyasi, raqamli texnologiyalarni qo'llash borasida zaiflikka ega. Zamonaviy iqtisodiy sharoit esa raqamli savdo, onlayn xizmatlar va elektron to'lov tizimlaridan samarali foydalanishni talab qilmoqda. Bu borada kichik biznesni raqamlashtirish bo'yicha texnik va maslahat ko'maklarini kengaytirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga doir grant va loyihalarni ishga tushirish lozim.

Axborot yetishmovchiligi ham kichik biznes subyektlarini samarali qaror qabul qilishdan to'sib qo'yadi. Ko'plab tadbirkorlar mavjud imtiyozlar, davlat dasturlari, moliyaviy resurslar haqida yetarlicha xabardor emas. Bu borada yagona axborot platformasini yaratish, tuman va shaharlardagi tadbirkorlik markazlari faoliyatini kuchaytirish va ommaviy axborot vositalari orqali muntazam tushuntirish ishlarini olib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa: Kichik biznesni rivojlantirishda tizimli muammolarni bartaraf etish orqali bu sohaning iqtisodiyotdagi ulushini oshirish, aholi bandligini ta'minlash va innovatsion rivojlanishga erishish mumkin. Muammolarni hal etish bo'yicha kompleks

yondashuv zarur bo‘lib, u moliyaviy, huquqiy, infratuzilmaviy, axborot va kadrlar tayyorlash sohalarini qamrab olishi lozim. Shuningdek, kichik biznes subyektlarini faol qo‘llab-quvvatlovchi raqamli va institutsional mexanizmlarni takomillashtirish orqali ularning bozorga kirish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin. Kichik tadbirkorlik – bu nafaqat iqtisodiy taraqqiyot omili, balki ijtimoiy barqarorlikni ta’minlovchi asosiy kuchdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari va farmonlari (so‘nggi yillardagi rasmiy hujjatlar)
2. Iqtisodiyot va moliya vazirligi statistik ma’lumotlari
3. Jahon banki va Osiyo taraqqiyot bankining O‘zbekistondagi tadbirkorlik muhiti bo‘yicha tahlillari
4. O‘zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi materiallari
5. Mahalliy iqtisodchilar va mutaxassislar tomonidan yozilgan ilmiy maqolalar va sharhlar